

ЩОДО КВАЛІФІКАЦІЇ ДІЙ, СПРЯМОВАНИХ НА ВПРОВАДЖЕННЯ СТАНДАРТІВ ОСВІТИ ДЕРЖАВИ- АГРЕСОРА У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ (Ч.3 СТ. 111-1 КК УКРАЇНИ)¹

Зайцев Олексій Володимирович,

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

Однією із форм колабораційної діяльності, яка передбачена ч.3 ст. 111-1 КК України, є дії громадян України, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти. Як з позицій теорії, так і практики, однозначне встановлення ознак складу цього злочину викликає низку питань і, відповідно, проблем у правозастосуванні. В науковій літературі приділена увага вивченню цієї форми колабораційної діяльності, однак висловлені позиції дослідників суттєво різняться.

Так, В.В. Кузнецов та М.В. Сийпюкі виступили із критикою криміналізації дій громадян України, спрямованих на впровадження освітніх стандартів держави-агресора у навчальних закладах. Вчені впевнені, що ця форма колабораційної діяльності може бути розширено тлумачитися в судовій практиці, а такою «невваженою криміналізацією створюються умови для несприйняття держави громадянами, які опинилися в скрутних умовах на захоплених територіях». У підсумку це «призведе або до вибіркового правосуддя, або до незастосування цієї форми взагалі». Наведені міркування призвели авторів до пропозиції виключення цієї форми злочину з ч. 3 ст. 111-1 КК України [1, с. 381, 385, 387]

Інші науковці не були настільки категоричними у висновках. М.І. Хавронюк запропонував вважати діями, спрямованими на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти, *підготовку хоча б одного проєкту такого стандарту освіти або його затвердження, або початок проведення заняття за таким стандартом* [2]. У свою чергу, Н. Симоненко вважає, що кримінальне правопорушення вважатиметься закінченим з моменту, коли особа *«розпочала дії, направлені на зміну стандартів освіти у закладах освіти»* [3, с. 99].

---

¹ Підготовлено та опубліковано за грантової підтримки Національного фонду досліджень України в рамках проєкту «Колабораціонізм на тимчасово окупованих територіях України: проблеми правової оцінки, гарантування прав і свобод людини та реінтеграції територій» (проєкт № 2021.01/0106). Зміст, висвітлений у цих тезах, може не співпадати з поглядами Національного фонду досліджень України.

Із наведених наукових позицій можна зробити припущення, що автори пов'язують момент закінчення злочину із стадією готування або замаху, тобто вбачають у цьому випадку усічений склад злочину. Якщо звернутися до тексту диспозиції ч. 3 ст. 111-1 КК України, то слід приділити увагу словам «дії...*спрямовані на* впровадження стандартів освіти...». Словосполучення «спрямовані(ий) на» використовується законодавцем в Особливій частині КК України неодноразово, наприклад, у ст. 109, ч.6 ст. 111-1, ч.1 ст. 111-2, ч.1 ст. 113, ч. 1 ст. 161 і т.д. «Спрямованість на» свідчить про об'єктивно-суб'єктивну характеристику складу кримінального правопорушення. По-перше, це свідчить про очевидно умисне діяння, при якому винний усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння, тобто усвідомлює фактичний зміст (характер, спосіб, «спрямованість»). По-друге, таке формулювання надає конкретизацію за об'єктивними ознаками реалізації умислу особи і не охоплює собою дії, що за характером є створенням умов для майбутнього вчинення злочину, тобто готуванням. Тому розробка проєкту стандарту освіти держави агресора не може вважатися закінченим злочином.

Далі, заслуговують на увагу міркування дослідників щодо сутності слів «*впровадження стандартів освіти*». Так, Д. П. Євтеєва та А.В. Лапкін у результаті проведеного аналізу нормативних актів Міністерства освіти і науки України зробили висновок, що профільне міністерство пов'язує впровадження стандартів освіти «*з діями організаційного характеру, що виражаються в розробці й затвердженні освітніх програм та навчальних планів закладів освіти*» [4, с. 126]. Н.В. Нетеса обґрунтовано пропонує розуміти термін «впровадження» не як процес, що включає всі стадії переходу на стандарти освіти країни-агресора (від планування й розробки стандарту до його реалізації та складання освітніх програм та навчальних планів), а як *організаційно-розпорядче рішення відповідної службової особи (зокрема, службової особи закладу освіти) про перехід на нього* [5, с. 79].

Судді О. Кравчук та М. Бондаренко переконані, що ця форма колабораційних дій може викликати труднощі у застосуванні, різну судову практику за одних і тих самих обставин. Автори роблять висновок про формальний склад цього правопорушення і вважають, що для кваліфікації вчинених діянь важливо, що відповідне *впровадження стандартів відбувається замість державних освітніх стандартів України* [6].

Дослідники однак не погоджуються у тому, що дії, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти, може викона-

ти не кожний працівник освітньої сфери, а тільки суб'єкти, наділені організаційно-розпорядчими функціями (обов'язками), тобто службові особи. До них насамперед належать працівники незаконних органів влади у сфері освіти, а також службові особи закладів освіти, які виконують організаційно-розпорядчі функції щодо забезпечення освітнього процесу згідно з вимогами стандартів освіти країни-агресора. Відповідно, підстав притягнення «рядових» педагогічних працівників за це вид колабораційної діяльності немає через те, що МОН України не пов'язує процес впровадження стандартів освіти із викладанням навчальних предметів [4, с. 126; 5, с. 79; 6].

Всі вищенаведені наукові дослідження проводилися авторами суто в рамках теоретичного дослідження. Жодного обвинувального вироку суду станом на січень 2023 р. не було і автори погоджувались, що у кваліфікації цього різновиду колабораційної діяльності залишається багато питань, що належатиме вирішити судовій практиці та науковцям.

Станом на 13 вересня 2023 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень містить інформацію про 15 (п'ятнадцять) обвинувальних вироків за вчинення дій громадянами України, спрямованих на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти. З урахуванням вищенаведених міркувань вивчення судової практики викликає особливу цікавість.*

Суб'єктами 14 (чотирнадцяти) злочинів, якими виявилися 7 (сім) директорів шкіл Донецької, Запорізької і Херсонської областей, 3 (три) заступника директора шкіл; в.о. обов'язки директора «Купянського регіонального центру професійного образования»; в.о. обов'язки ректора і заступник декана «факультета економіки, управління и права с учебной работы» Маріупольського державного університету; начальник відділу освіти «тимчасової цивільної адміністрації м. Балаклія Харківської області».

Щодо конкретних дій, які були кваліфіковані як спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти, то опис об'єктивних ознак у вироків суттєво різняться. Це пов'язано із двома факторами. По-перше, це пов'язано із функціональними обов'язками за посадою, яка особа займала – працівник незаконних органів влади у сфері освіти чи керівник закладу освіти. Так, спектр діяльності перших ширше, аніж у керівника закладу освіти. Наприклад, начальник відділу освіти «тимчасової цивільної адміністрації м. Балаклія Харківської області» організувала направлення вчителів до рф для проходження перепідготовки за новими стандартами та програма-

ми; надавала вказівки підлеглим їй директорам щодо: 1) вилучення з бібліотек закладів українських підручників; 2) відновлення, згідно журналів, оцінок учнів 9-х, 11-х класів на підставі чого мали бути видані свідоцтва про здобуття освіти на російській мові; 3) здійснення набору учнів до шкіл на період 2022-2023 навчального року; 4) набору педагогічного складу та підготовки приміщень школи за стандартами освіти держави-агресора [7].

Керівники ж закладів освіти, як правило, є виконавцями розпоряджень посадових осіб окупаційної влади. Після призначення на посаду вони виключали з освітнього процесу дотримання державних стандартів та освітніх програм України. Надалі, планували та організували освітній процес у відповідності до вимог законодавства про освіту країни-агресора. Це супроводжувалось переобладнанням навчальних аудиторій, вилученням української навчальної літератури, отриманням підручників та інших матеріалів за стандартами рф для здійснення освітньої діяльності тощо [8, 9].

Другий аспект, на який необхідно звернути увагу, це період виконання наведених службових обов'язків, який залежить від часу окупації/деокупації території. По-перше, заклади освіти окремих районів Донецької і Луганської областей, які перебувають в окупації з квітня 2014 року, формально здійснювали свою діяльність за освітніми стандартами терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», а тому відсутні формальні підстави вказувати на запровадження освітніх стандартів саме держави-агресора. По-друге, це заклади освіти на територіях, які окуповані рф з 24 лютого 2022 р. по теперішній час. По-третє, це заклади освіти, які перебували на окупованих територіях Харківської і Херсонської областей і, відповідно, деокуповані восени 2022 р.

В останніх двох варіантах можливі ситуації, коли, наприклад, директора призначено представниками окупаційної влади у сфері освіти, але через деокупацію, як в Харківській області 6-12 вересня 2022р., навчальний процес не розпочався [10]. Також можливі випадки, коли заклад освіти і досі перебуває в окупації, призначено керівника закладу, є певний штат педагогічних працівників, але окупаційна влада не дозволила здійснення освітнього процесу через бойову обстановку, відсутність достатньої кількості учасників навчального процесу тощо.

Викладене дозволяє зробити висновок, що побоювання щодо практичного застосування положень ч.3 ст.111-1 не справдилися. Кількість як кримінальних проваджень, так і обвинувальних вироків, за вчинення дій громадянами України, спрямованих на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти, з часом тільки

збільшується. Судова практика пішла обґрунтованим шляхом визнання винними за такі дії саме службових осіб в галузі освіти, які прийняли/виконали рішення про перехід на стандарт освіти держави-агресора, зокрема, виключення державних стандартів та освітніх програм України; запровадження викладання російською мовою; забезпечення бібліотечного фонду підручниками за освітньою програмою рф, які відповідно до змісту та довідкових відомостей, зазначених у них, відповідають стандартам освіти держави-агресора тощо.

Список використаних джерел

1. Кузнецов В.В., Сийплові М.В. Кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність як новий виклик сьогодення: Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». Вип. 70 (1). - 2022 рік. - Ужгород : 2022. С. 374-381.
2. Хавронюк М. Колаборанти з точки зору Кримінального кодексу. Ракурс. 20 квітня 2022р. URL: <https://racurs.ua/ua/b222-kolaboranti-z-tochki-zoru-kriminalnogo-koдексу.html> (дата звернення: 13.09.2023)
3. Симоненко Н. Кримінально-правова новела щодо колабораційної діяльності. Вісник асоціації кримінального права України. 2022. Том 1. № 17. С. 92-109. DOI: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2022.17.257848>
4. Лапкін А. В., Євтєєва Д. П. Кримінально-правова оцінка дій вчителів (викладачів) за викладання на окупованих територіях. *Право та державне управління*. 2022. № 4. С. 122-129. DOI: <https://doi.org/10.32840/pdu.2022.4.17>
5. Негеса Н. В. Впровадження стандартів освіти країни-агресора як форма кримінально протиправного освітянського колабораціонізму: проблемні аспекти тлумачення та правозастосування. *Питання боротьби зі злочинністю*: зб. наук. пр. Харків: Право. 2022. № 44. С. 76-81. DOI: 10.31359/2079-6242-2022-44-76
6. Кравчук О., Бондаренко М. Колабораціонізм в освіті: аналіз рішень судів щодо впровадження стандартів держави-агресора 23.01.2023 Українська Гельсінська спілка з прав людини URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/koloboratsionizm-v-osviti-analiz-rishen-sudiv-shchodo-vprovadzhenia-standartiv-derzhavy-ahresora/> (дата звернення: 13.09.2023)
7. Вирок Новомосковський міськрайонний суд Дніпропетровської області від 28 лютого 2023 року, справа № 183/27/23, № 1-кп/183/921/23 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109291970> (дата звернення: 13.09.2023)
8. Вирок Малиновського районного суду м. Одеси від 17 травня 2023 року, справа № 521/8884/23, Номер провадження:1-кп/521/1383/23 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110944669> (дата звернення: 13.09.2023)
9. Вирок Ленінського районного суду м. Запоріжжя від 07 серпня 2023 року, Справа № 334/6444/22, Провадження № 1-кп/334/352/23 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112659095> (дата звернення: 13.09.2023)
10. Вирок Київського районного суду м. Харкова від 14 серпня 2023 р., Справа № 953/2635/23, н/п 1-кп/953/807/23 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112892204#>(дата звернення: 13.09.2023)